

Monika Żuchowska-Grzywacz

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu

ORCID: 0000-0001-5336-6864

mon.zuchowska@wp.pl

Systemy gwarancji jakości żywności narzędziem wspierającym bioróżnorodność – wybrane przykłady

STRESZCZENIE

W artykule podjęto próbę zaprezentowania w ujęciu prawnym działań, które będą pełniły funkcję wspierającą względem bioróżnorodności. Wśród nich znajdują się systemy gwarantowania jakości żywności (w szczególności wytwarzanie żywności z zachowaniem tradycyjnych metod, z użyciem lokalnych surowców), produkcja ekologiczna oraz wolność od rekombinacji genetycznej w ramach dobrowolnego systemu znakowania „wolne od GMO”. Z uwagi na specyfikę opracowania wykorzystano metodę dogmatyczną, za pomocą której przeprowadzono analizę materiału badawczego składającego się z obowiązujących przepisów oraz projektów rozporządzeń unijnych i ustaw krajowych. W celu rozszerzenia problematyki i uwypuklenia zagadnień będących przedmiotem opracowania wykorzystano metodę analizy treści i analizy dokumentów, dzięki czemu ukazano aktualność zagadnienia i jego istotne znaczenie ze społecznego punktu widzenia. Krytyczna interpretacja tekstów, w szczególności prawnych, pozwoliła z kolei określić aktualne trendy. Analizie poddano też poglądy przedstawicieli nauki prawa oraz (w niezbędnym zakresie) przedstawicieli innych nauk. Ponadto wykorzystano akty prawne, monografie prawnicze, komentarze oraz artykuły o charakterze naukowym. Przeprowadzona analiza miała na celu wykazanie i zaakcentowanie wieloaspektowości i złożoności zagadnienia.

Słowa kluczowe: bioróżnorodność; systemy gwarantowania jakości żywności; produkt regionalny; produkty tradycyjne; produkty wolne od GMO

WPROWADZENIE

Przekroczony już został krytyczny próg dla nieodwracalnego, lawinowego niszczenia środowiska naturalnego¹. Zamieszkując biosferę, czyli największy znany układ biologiczny, obejmujący wszystkie żyjące na świecie organizmy i ich siedliska, człowiek wykorzystuje składniki powierzchni Ziemi jako bogactwo naturalne, aby pozyskać ziemię pod uprawy i zabudowy. Należy podkreślić, że nadmiernie przy tym eksploatuje bogactwa mineralne, a wprowadzając innowacje rolnicze i technologiczne, często gwałtownie zanieczyszcza środowisko².

W efekcie tych działań środowisko naturalne zostało istotnie zmienione, jeśli chodzi o atmosferę, glebę, wody gruntowe i żyjące istoty³. Szacuje się, że od połowy XX stulecia planeta straciła blisko jedną piątą powierzchni ziemi uprawnej, jedną piątą lasów tropikalnych oraz wiele dziesiątków tysięcy gatunków roślinnych i zwierzęcych⁴.

W związku z tak daleko idącymi i dynamicznie postępującymi zmianami ważnym elementem jest zagadnienie ochrony biosfery i zachowania bioróżnorodności. Istotnym narzędziem stają się w tym zakresie rozwiązania prawne, w tym gwarancje stworzone w ramach systemów jakości żywności.

¹ A. King, B. Schneider, *The First Global Revolution (Club of Rome)*, <https://archive.org/details/TheFirstGlobalRevolution/page/n21> [dostęp: 5.11.2019].

² W. Barabasz, A. Pikulicka, *Ochrona biosfery i bioróżnorodności*, „Inżynieria Ekologiczna” 2012, nr 30, s. 7–16.

³ *Ibidem*, s. 10–14.

⁴ T. Hallam, *Ewolucja i zagłada*, Warszawa 2006, s. 35–42.

PRÓBA ZDEFINIOWANIA POJĘCIA BIORÓŻNORODNOŚCI ORAZ PRAWNE ODNIESIENIA

Dla ewolucji i trwałości układów podtrzymujących życie w biosferze podstawowe znaczenie ma bioróżnorodność. Aby ją chronić, konieczne jest przewidywanie, zapobieganie oraz zwalczanie przyczyn jej zmniejszania się lub zanikania. Ubożenie bioróżnorodności wyraża się poprzez utratę siedlisk, wymieranie gatunków, zmniejszanie zróżnicowania genowego w populacjach, dlatego tak istotne są wszelkie działania, które będą podtrzymywać oraz pełnić funkcję wspierającą względem bioróżnorodności. Wskazać można tutaj takie elementy, jak produkcja ekologiczna, wytwarzanie z zachowaniem tradycyjnych metod i z użyciem lokalnych surowców czy wolność od rekombinacji genetycznej⁵.

W zależności od obszaru bioróżnorodność jest ujmowana w różny sposób. Tabela 1 zawiera przykładowe odniesienia do tego pojęcia, zarówno w ujęciu językowym, biologicznym, jak i w odniesieniach prawnych.

Tabela 1. Wybrane definicje bioróżnorodności

Autor/Zródło	Definicja
<i>Słownik języka polskiego PWN</i>	Różnorodność biologiczna (w skrócie: bioróżnorodność) to zespół organizmów (roślin, zwierząt, grzybów) występujących na Ziemi, m.in. na polach uprawnych i użytkach zielonych
B. Feledyn-Szewczyk, R. Kazimierczak, E. Rembiałkowska, M. Staniak	Różnorodność biologiczna (w skrócie: bioróżnorodność) to zespół organizmów (roślin, zwierząt, grzybów) występujących na Ziemi, m.in. na polach uprawnych i użytkach zielonych
B. Sozańska	W celu ochrony bioróżnorodności konieczne jest przewidywanie, zapobieganie oraz zwalczanie przyczyn zmniejszania się lub jej zanikania
Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.	Zmienność żywych organizmów zamieszkujących wszystkie środowiska oraz zmienność systemów ekologicznych, których częścią są te organizmy, przy czym tak ujęta zmienność obejmuje różnorodność wewnątrzgatunkową, międzygatunkową i różnorodność ekosystemów
Materiały Komisji Europejskiej	Różnorodność biologiczna – bogactwo ekosystemów, gatunków i genów – jest nie tylko wartością samą w sobie, ale również zapewnia szeroką gamę niezbędnych usług ekosystemowych: żywność, wodę słodką, zapylenie, ochronę przed powodzią itd.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2007; B. Feledyn-Szewczyk, R. Kazimierczak, E. Rembiałkowska, M. Staniak, *Bioróżnorodność obszarów wiejskich – dobre praktyki rolnicze*, Warszawa 2016; B. Sozańska, *Bioróżnorodność a „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne”*, Radom 2016.

Z perspektywy niniejszego opracowania szczególne znaczenie ma aspekt prawny i ujęcie go w Konwencji o różnorodności biologicznej⁶, została w niej bowiem wskazana przytoczona w tabeli 1 definicja legalna. Ważne są również określone w dokumentach unijnych perspektywy uwzględniające bioróżnorodność w strategii politycznej Unii Europejskiej.

Do 2050 r. różnorodność biologiczna w UE oraz usługi ekosystemowe, które zapewnia i które stanowią jej kapitał naturalny, będą chronione, zostaną wycenione i odpowiednio odtworzone ze względu na wartość różnorodności biologicznej samej w sobie oraz na ich

⁵ M. Głodowska, A. Gałązka, *Wpływ rolnictwa ekologicznego na środowisko w koncepcji rozwoju zrównoważonego*, „Wieś i Rolnictwo” 2017, nr 2(175).

⁶ Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. 2002, nr 184, poz. 1532).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

fundamentalny udział w zapewnianiu dobrobytu człowieka i koniunktury gospodarczej, tak aby uniknąć katastrofalnych zmian wywołanych przez utratę różnorodności biologicznej⁷.

INSTRUMENTY WSPIERAJĄCE BIORÓŻNORODNOŚĆ W SYSTEMIE PRAWA

Rolnictwo i obszary wiejskie zajmują większą część powierzchni UE i w dużym stopniu odpowiadają za wykorzystywanie jej zasobów naturalnych. W związku z tym jednym z głównych celów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) jest pełniejsze wykorzystanie potencjału rolnictwa w realizacji wspólnotowych celów związanych z przeciwdziałaniem niekorzystnemu oddziaływaniu na środowisko. Szczególnie duży nacisk kładzie się na ograniczanie i adaptację do zmian klimatu, ochronę bioróżnorodności oraz zmniejszenie zanieczyszczeń wody i powietrza⁸. Wytypowano 10 czynników, które w największym stopniu przyczyniają się do postępującej utraty różnorodności biologicznej. Pierwsze trzy to nadmierna eksploatacja środowiska, rolnictwo oraz urbanizacja⁹. Niestety, należy stwierdzić, że bogactwu przyrodniczemu terenów wiejskich zagraża intensyfikacja i nadmierna chemizacja produkcji rolniczej, wypalanie traw, a także porzucanie użytków zielonych o niskich walorach paszowych, ale cennych przyrodniczo¹⁰.

Konieczne jest podejmowanie działań również w sferze prawnej, aby zapewniać coraz bardziej skuteczne narzędzia i efektywne regulacje przyczyniające się do utrzymania bioróżnorodności. Wśród rozwiązań prawnych polityki rolnej wspierających bioróżnorodność znajdują się:

1. Strategia ochrony różnorodności biologicznej do 2020 r.
2. Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z Planem działań na lata 2015–2020.
3. Strategia zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 r.
4. Sieć obszarów Natura 2000.
5. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich.
6. Działanie rolno-środowisko-klimatyczne.
7. Rolnictwo ekologiczne.
8. Dyrektywy Unii Europejskiej – tzw. dyrektywa ptasia oraz dyrektywa siedliskowa,
9. Wspólna Polityka Rolna: normy i wymogi wzajemnej zgodności oraz zazielenienie¹¹.

Do narzędzi wykorzystywanych jako wsparcie bioróżnorodności należy zaliczyć również systemy gwarantowania jakości żywności.

⁷ Unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r., https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/biodiversity_2020/2020%20Biodiversity%20Factsheet_PL.pdf [dostęp: 15.02.2020].

⁸ W. Poczta, A. Sadowski, W. Czuba, M. Matyka, M. Drygas, H. Skórnicki, *Reforma Wspólnej Polityki Rolnej po 2020 roku. Broszura informacyjna – materiały konferencyjne*, 2017, www.krir.pl/files/dopobrania/2017_09_24_CAŁOŚĆ_3.pdf [dostęp: 10.02.2020].

⁹ S.L. Maxwell, R.A. Fuller, T.M. Brooks, J.E.M. Watson, *Biodiversity: The Ravages of Guns, Nets and Bulldozers*, "Nature" 2016, No. 536, s. 143–145.

¹⁰ B. Feledyn-Szewczyk, R. Kazimierczak, E. Rembiałkowska, M. Staniak, *Bioróżnorodność obszarów wiejskich – dobre praktyki rolnicze*, Warszawa 2016, s. 53.

¹¹ Uchwała nr 213 Rady Ministrów z dnia 6 listopada 2015 r. w sprawie zatwierdzenia „Programu ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z Planem działań na lata 2015–2020” (M.P. 2015, poz. 1207).

OSADZENIE SYSTEMÓW GWARANTOWANIA JAKOŚCI ŻYWNOŚCI W REGULACJACH PRAWNYCH

Samo pojęcie systemów jakości produktów rolnych oraz środków spożywczych jest pojęciem prawnym. Obecnie występuje ono w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych¹².

Systemy jakości dzieli się generalnie na dwa typy – polegające na certyfikacji oraz na oznakowaniu¹³. Certyfikowanie produktów polega na nadawaniu produktom swego rodzaju certyfikatów, które poświadczają, że dany produkt posiada określony walor dodatkowy. Certyfikaty służą zapewnieniu wysokiej jakości produktów rolnych oraz środków spożywczych, mają za zadanie wspierać rozwój gospodarki obszarów wiejskich, w tym „obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, terenów górskich i regionów najbardziej oddalonych, gdzie sektor rolny ma znaczący udział w gospodarce, a koszty produkcji są wysokie”¹⁴.

Środki wskazanej polityki jakości produktów rolnych zostały ustanowione m.in. w takich aktach prawnych, jak:

1. Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1601/91 z dnia 10 czerwca 1991 r. ustanawiające ogólne zasady definicji, opisu i prezentacji win aromatyzowanych, aromatyzowanych napojów winopodobnych i aromatyzowanych koktajli winopodobnych¹⁵.
2. Dyrektywa Rady nr 2001/110/WE z dnia 20 grudnia 2001 r. odnosząca się do miodu¹⁶.
3. Rozporządzenie Rady (WE) nr 247/2006 z dnia 30 stycznia 2006 r. w sprawie szczególnych działań w dziedzinie rolnictwa na rzecz regionów peryferyjnych Unii Europejskiej¹⁷.
4. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z dnia 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych¹⁸.

¹² Dz.Urz. UE L 343/1, 14.12.2012, dalej: rozporządzenie 1151/2012. Zob. także: K. Dobieżyński, *Ewolucja podejścia do jakości żywności oraz podstawowe cechy systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych w Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego” 2013, z. 3, s. 65–75.

¹³ Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie polityki jakości produktów rolnych, SEC(2009) 670, SEC(2009) 671, Bruksela, 28.05.2009, KOM(2009) 234, wersja ostateczna. Na potrzeby niniejszego opracowania wskazane zostały wybrane systemy gwarantowania jakości żywności. Z uwagi na ograniczony zakres nie zostały przedstawione np. krajowe systemy, takie jak: Jakość Tradycja, System, Quality Meat Program (QMP), System Gwarantowanej Jakości Żywności (QAFP), System Jakości Wieprzowiny PQS (Pork Quality System), które są uznawane stosownie do art. 15 ust. 2 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. 2015, poz. 349). Zgodnie z tym przepisem minister właściwy do spraw rozwoju wsi uznaje, w drodze decyzji administracyjnej, systemy jakości, o których mowa w art. 16 ust. 1 lit. b rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (UE) nr 1698/2006 (Dz.Urz. UE L 347/487, 20.12.2013), jeżeli są spełnione określone kryteria. Zob. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Krajowe systemy jakości żywności*, www.gov.pl/web/rolnictwo/krajowe-systemy-jakosci-zywnosci [dostęp: 8.04.2020].

¹⁴ Rozporządzenie 1151/2012.

¹⁵ Dz.Urz. UE L 149/1, 14.06.1991.

¹⁶ Dz.Urz. UE L 10/47, 12.01.2002.

¹⁷ Dz.Urz. UE L 42/1, 14.02.2006.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 110/2008 z dnia 15 stycznia 2008 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 1576/89¹⁹.

Bezpośrednio powiązaniem zagadnieniem, w zakresie którego można wskazać zachodzenie stosunków krzyżowych, jest system rolnictwa ekologicznego.

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

Stanowisko Komisji Europejskiej wskazuje, że produkcja ekologiczna jest zaliczana do systemów zapewniania jakości²⁰. Na poziomie rozwiązań prawnych na szczeblu europejskim system rolnictwa ekologicznego jest regulowany m.in. rozporządzeniem Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 2092/91²¹. Zgodnie z tym aktem prawnym produkcja ekologiczna jest ogólnym systemem zarządzania gospodarstwem i produkcją żywności, łączącym najkorzystniejsze dla środowiska praktyki, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych, stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt oraz metodę produkcji odpowiadającą wymaganiom niektórych konsumentów preferujących wyroby wytwarzane przy użyciu substancji naturalnych i naturalnych procesów. Zgodnie z rozporządzeniem 834/2007 ekologiczna metoda produkcji z jednej strony dostarcza towarów na specyficzny rynek kształtowany przez popyt na produkty ekologiczne, a z drugiej strony jest działaniem w interesie publicznym, ponieważ przyczynia się do ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i rozwoju obszarów wiejskich oraz wywiera wpływ na utrzymanie bioróżnorodności. Rolnictwo ekologiczne jest systemem gospodarowania ściśle powiązaniem z jakością środowiska przyrodniczego.

Rozporządzenie 834/2007 nie jest jedynym aktem prawnym regulującym szeroko rozumianą produkcję ekologiczną. Tematyki tej dotyczy również rozporządzenie Komisji (WE) nr 710/2009 z dnia 5 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 889/2008 ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w odniesieniu do ustanawiania szczegółowych zasad dotyczących ekologicznej produkcji zwierzęcej w sektorze akwakultury i ekologicznej produkcji wodorostów morskich²². Zgodnie z rozporządzeniem 710/2009 wodne obszary, na których uprawia się ekologiczne wodorosty morskie i prowadzi chów zwierząt akwakultury, mają zasadnicze znaczenie dla uzyskania bezpiecznych produktów wysokiej jakości przy jednocześnie minimalnym oddziaływaniu na środowisko wodne. Zarazem ustawodawca unijny podkreśla, że ekologiczna produkcja zwierzęca w sektorze akwakultury powinna zapewniać zwierzętom zaspokojenie ich potrzeb gatunkowych. Zaznaczyć należy, że i ten obszar ma istotny wpływ na podtrzymywanie bioróżnorod-

---

¹⁸ Dz.Urz. UE L 299/1, 16.11.2007.

¹⁹ Dz.Urz. UE L 39/16, 13.02.2008. Zob. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on agricultural product quality schemes, Brussels, 10.12.2010, COM/2010/0733 final, COD 2010/0353.

²⁰ P. Dévényi, *The New Proposal on Agricultural Product Quality Schemes – Quality Legislation on Quality Questions?*, "European Food & Feed Law Review" 2011, No. 3.

²¹ Dz.Urz. UE L 189/1, 20.07.2007, dalej: rozporządzenie 834/2007.

²² Dz.Urz. UE L 204/15, 6.08.2009, dalej: rozporządzenie 710/2009.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

ności. Zarówno przepisy rozporządzenia 1151/2012, jak i rozporządzenia 834/2007 określają zasady, na jakich ma się odbywać kontrola w ramach przedmiotowych systemów jakości²³.

Od 2021 r. zaczną obowiązywać nowe regulacje. Ich celem będzie ujednoczenie przepisów unijnych, a co za tym idzie rozwiązań krajowych. Wprowadzane regulacje mają za zadanie wspierać ekologiczną produkcję w UE, zagwarantować konkurencyjność gospodarstwom ekologicznym oraz chronić konsumentów przed oszustwami i nieuczciwymi praktykami ze strony producentów. Wobec powyższego należy uznać proponowane zmiany za uzasadniony trend również w zakresie wspierania bioróżnorodności.

Za cel rolnictwa ekologicznego należy uznać nie tylko wytwarzanie płodów rolnych o wysokiej jakości, lecz także ochronę zasobów środowiska, w tym różnorodności biologicznej. Działalność rolnicza, w zależności od stopnia intensywności gospodarowania, może sprzyjać utrzymywaniu lub nawet zwiększaniu bioróżnorodności bądź wpływać ograniczająco na bogactwo gatunkowe i liczebność różnych organizmów występujących na polach uprawnych i użytkach zielonych. Rolnictwo konwencjonalne, w którym stosuje się uproszczone zmianowanie roślin oraz wykorzystuje się duże ilości nawozów mineralnych i chemicznych środków ochrony roślin, przyczynia się do zmniejszenia bioróżnorodności organizmów występujących na polach uprawnych. System rolnictwa ekologicznego różni się zasadniczo od innych systemów produkcji rolnej, ponieważ wyklucza charakterystyczne dla rolnictwa konwencjonalnego stosowanie syntetycznych nawozów mineralnych, chemicznych środków ochrony roślin, regulatorów wzrostu i syntetycznych dodatków do pasz. Ponadto bazuje na środkach pochodzenia naturalnego, nieprzetworzonych technologicznie²⁴. W produkcji rolnej w systemie ekologicznym wykorzystuje się przyjazne dla środowiska metody produkcji, istotnie wspierające bioróżnorodność, uwzględniające m.in.: równowagę paszowo-nawozową; samozaopatrzenie gospodarstwa; urozmaicony płodozmian o długiej rotacji, z udziałem roślin bobowatych i międzyplonów; odpowiedni dobór gatunków i odmian roślin uprawnych; odpowiedni dobór ras zwierząt; nawozy naturalne; nawozy zielone; ochronę roślin bez środków chemicznych; troskę o dobrostan zwierząt²⁵.

Różnorodność gatunkowa w systemie ekologicznym jest o 30–50% większa niż w systemie konwencjonalnym. W gospodarstwach ekologicznych stwierdzano też większą liczbę gatunków rzadkich, zagrożonych wyginięciem, co oznacza, że gospodarstwa te są dla nich ostoją²⁶.

System gospodarowania ekologicznego zabezpiecza bazę pokarmową oraz tworzy schronienie dla wielu gatunków. Brak pestycydów przyciąga nowe gatunki dzikich roślin i zwierząt oraz organizmy pożyteczne, takie jak owady drapieżne i zapylające, które kolonizują uprawy ekologiczne.

---

²³ K. Dobieżyński, *op. cit.*

²⁴ J. Kuś, *Systemy gospodarowania w rolnictwie. Rolnictwo integrowane*, Materiały szkoleniowe 42/95, IUNG Puławy.

²⁵ B. Feledyn-Szewczyk, R. Kazimierczak, E. Rembiałkowska, M. Staniak, *op. cit.*, s. 78.

²⁶ *Ibidem*, s. 82.

PRODUKTY REGIONALNE

Niemal równoległe z regulacją dotyczącą produkcji ekologicznej powstały regulacje na szczeblu unijnym mające na celu ochronę szeroko rozumianych oznaczeń geograficznych. Produkt regionalny ma być alternatywą dla produktu wytwarzanego w skali masowej, powszechnie dostępnego produktu konwencjonalnego. Przy definiowaniu produktu regionalnego niewątpliwie należy wziąć pod uwagę istnienie podwójnego związku przestrzennego i jakościowego, które to elementy muszą występować łącznie. Produktowi regionalnemu obok pochodzenia musi towarzyszyć zawsze odpowiednia jakość i wynikająca z niej renoma. Produkty regionalne muszą być związane z określonym obszarem geograficznym i charakteryzować się szczególnymi cechami, np. wynikającymi ze specyficznych warunków klimatycznych i glebowych danego regionu²⁷.

Produkt regionalny w prawie unijnym jest definiowany poprzez system ochrony, stworzony początkowo w ramach rozporządzenia Rady (EWG) nr 2081/92 z dnia 14 lipca 1992 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych²⁸, następnie zmodyfikowany w rozporządzeniu Rady (WE) nr 510/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych²⁹, aby uzyskać obecny kształt w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych³⁰. W ramach tego systemu rejestrowane są nazwy produktów regionalnych jako Chronione Oznaczenia Geograficzne (ChOG) i Chronione Nazwy Pochodzenia (ChNP). Warunkiem objęcia produktu systemem ochrony przez unijne prawo jest obiektywny związek pomiędzy jakością lub cechami produktu z jego pochodzeniem geograficznym³¹.

Przepisy rozporządzenia 1151/2012 w szczególności mają wspomagać rozwój obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, terenów górskich i regionów najbardziej oddalonych, gdzie sektor rolny ma znaczący udział w gospodarce, a koszty produkcji są wysokie.

Należy podkreślić, że w ramach wytwarzania produktów regionalnych stosowane są dawne gatunki i odmiany roślin uprawnych. Wyróżniają się one z reguły małymi wymaganiami technologicznymi, lepszym przystosowaniem do warunków środowiska, odpornością na choroby i szkodniki oraz małą zawodnością plonowania. Większość z nich może być z powodzeniem uprawiana w niskonakładowych systemach produkcji rolnej. Wytwarzanie produktów regionalnych zwiększa różnorodność gatunkową i odmianową upraw, co zapobiega uproszczeniu płodozmianu i zapewnia zróżnicowanie siedlisk. Ich produkcja jest związana z mniejszymi wymaganiami uprawowymi, co pozwala na ograniczenie nawożenia i środków ochrony roślin oraz znacząco przyczynia się do podtrzymywania bioróżnorodności³².

---

²⁷ J. Jasiński, *Wyróżnianie produktów regionalnych na rynku i wynikające z tego korzyści*, [w:] *O produktach tradycyjnych i regionalnych. Możliwości a polskie realia*, red. M. Gąsiorowski, Warszawa 2005, s. 304.

²⁸ Dz.Urz. UE L 208/1, 24.07.1992.

²⁹ Dz.Urz. UE L 93/12, 31.03.2006.

³⁰ Dz.Urz. UE L 343/1, 14.12.2012.

³¹ Rozporządzenie 1151/2012.

³² G. Hodun, W. Podyma, *Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie*, Warszawa 2011, s. 32.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

Postęp w rolnictwie jednak doprowadził do tego, że w ciągu ostatnich 100 lat około 75% zasobów genowych roślin uprawnych zostało utraconych z powodu odejścia rolników od tradycyjnych, lokalnych odmian o mniejszej plenności i doszło do zastąpienia ich odmianami intensywnymi³³. Rolnicy wytwarzający produkty regionalne są zatem zarówno strażnikami, jak i użytkownikami bioróżnorodności poprzez preferowanie tradycyjnych i lokalnych odmian roślin i zwierząt hodowlanych ze względu na ich większą odporność na choroby i stres związany z warunkami klimatycznymi³⁴.

PRODUKT TRADYCYJNY

Szerszym pojęciem w stosunku do produktu regionalnego jest produkt tradycyjny. Produkty tradycyjne stanowią grupę wyrobów selektywnych zbliżoną do produktów regionalnych. Obie grupy produktów charakteryzuje to, że posiadają szczególne cechy odróżniające je od innych dostępnych na rynku. Jak już zostało wskazane, cechą odróżniającą jest stopień powiązania z regionem: w przypadku produktów regionalnych – bardzo silny, w przypadku produktów tradycyjnych – niekonieczny. W odróżnieniu od produktów regionalnych produkty tradycyjne nie muszą zawdzięczać swoich cech pochodzeniu geograficznemu. Wystarczy, aby były wytwarzane w sposób tradycyjny lub odzwierciedlający tradycyjne metody produkcji i/lub przetwórstwa. Za tradycyjne uważa się takie metody, które charakteryzują się nie tylko określoną specyfiką produkcji, lecz także tym, że są znane i od dawna wykorzystywane³⁵.

Produkty tradycyjne w początkowej fazie ubiegania się o zarejestrowanie w systemie unijnym mogą być umieszczone na Liście Produktów Tradycyjnych (LPT). Jest to ministerialna lista produktów, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji, utworzona na mocy ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych³⁶. Produkt ubiegający się o taki wpis powinien stanowić element tożsamości społeczności lokalnej i należeć do dziedzictwa kulturowego regionu, z którego pochodzi. Zadaniem LPT nie jest ochrona nazw produktów, lecz pogłębienie wiedzy konsumentów na temat dziedzictwa kulinarnego i żywności tradycyjnej. Lista ma na celu zwiększenie zainteresowania konsumenta tymi produktami, co z kolei przekłada się na wzrost sprzedaży tradycyjnego produktu, zwiększając opłacalność jego produkcji. Dodatkowo LPT stwarza możliwość ubiegania się o udzielenie odstępstw od wymogów produkcyjnych, jakie nakładane są np. na duże zakłady wytwórcze. Odstępstwa te nie mogą mieć wpływu na jakość i zdrowotność produktów. Wytwarzanie produktów tradycyjnych łączy się w sposób bezpośredni z uprawą odmian lokalnych i tradycyjnych oraz z bazowaniem na metodach niemechanicznych, co w bezpośredni sposób służy wspieraniu bioróżnorodności.

Dla porządku należy wskazać, że obecnie regulacje dotyczące Gwarantowanej Tradycyjnej Specjalności umieszczone zostały obok rozwiązań dotyczących ChNP i ChOG w jed-

---

³³ A. Berbeć, *Bioróżnorodność i usługi ekosystemowe w rolnictwie*, „Wieś Jutra” 2014, nr 2(179), s. 1–4.

³⁴ *Rolnicy jako partnerzy w ochronie środowiska*, www.kalendarzrolnikow.pl/7137/rolnicy-jako-partnerzy-w-ochronie-srodowiska [dostęp: 12.02.2020].

³⁵ M. Żuchowska-Grzywacz, *Produkt regionalny z mleka i jego przetworów. Wybrane aspekty prawne*, Radom 2015, s. 117.

³⁶ Dz.U. 2005, nr 10, poz. 68.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

nym akcie prawnym – rozporządzeniu 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych.

Aby produkt został uznany za Gwarantowaną Tradycyjną Specjalność, musi być produkowany przy użyciu tradycyjnych surowców lub musi charakteryzować się tradycyjnym składem, sposobem produkcji lub przetwarzania. Są to elementy, które czynią go wyróżniającym się od produktów konwencjonalnych. W odróżnieniu od Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionego Oznaczenia Geograficznego produkty będące Gwarantowaną Tradycyjną Specjalnością można wytwarzać na terenie całej Wspólnoty, pod warunkiem spełnienia warunków specyfikacji³⁷.

Dwa ważne rozporządzenia – Ministra Rolnictwa z dnia 27 lipca 2007 r.³⁸ oraz Ministra Zdrowia z dnia 18 lutego 2009 r.³⁹ – stwarzają producentom produktów regionalnych i tradycyjnych możliwość legalnego wytwarzania przy użyciu tradycyjnych metod, narzędzi i w naturalnym środowisku. Zakłady produkujące tradycyjną żywność pochodzenia zwierzęcego mogą uzyskać odstępstwa od niektórych wymagań higienicznych dla sposobu wytwarzania produktów pochodzenia zwierzęcego lub produktów pochodzenia niezwierzęcego w przypadku, gdy odstępstwa te są konieczne dla zachowania tradycyjnego charakteru tych produktów. Pozostaje to oczywiście bez uszczerbku dla bezpieczeństwa tych produktów. Podobnie jak w przypadku produktów regionalnych z punktu widzenia ochrony różnorodności gatunkowej oraz zdrowia człowieka promocja starych i lokalnych gatunków i odmian roślin uprawianych w przeszłości oraz dawnych ras zwierząt wykorzystywanych szeroko w przypadku produkcji tradycyjnej jest wysoce pożądana.

DOBROWOLNY SYSTEM ZNAKOWANIA PRODUKTÓW ŻYWNOŚCIOWYCH JAKO „WOLNYCH OD GMO”

Żywność genetycznie modyfikowana (GM) stanowi kontrowersyjne zagadnienie. Z jednej strony nasilają się głosy sprzeciwu wobec wprowadzania nowych odmian zawierających GMO, z drugiej zaś w krajach rozwijających się można zaobserwować rosnące znaczenie upraw GMO jako dających nadzieję na tanią żywność. Na gruncie rozwiązań unijnych istnieje legalna definicja żywności GMO. Znajduje się ona w rozporządzeniu (WE) nr 1829/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 września 2003 r. w sprawie genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy⁴⁰. Według tego aktu żywność genetycznie zmodyfikowana to żywność zawierająca GMO, składająca się z GMO lub wyprodukowana z GMO. Są to nie tylko produkty spożywcze w całości lub częściowo składające się z organizmów GM, lecz także takie, które choć nie zawierają organizmu GM, to zostały częściowo lub w całości z niego wyprodukowane (olej, cukier).

---

³⁷ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Biuro Oznaczeń Geograficznych, *Broszura informacyjna*, Warszawa 2012, s. 3.

³⁸ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 lipca 2007 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną pochodzenia zwierzęcego (Dz.U. 2007, nr 146, poz. 1024).

³⁹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 lutego 2009 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną niezwierzęcego pochodzenia (Dz.U. 2009, nr 37, poz. 294).

⁴⁰ Dz.Urz. UE L 268, 18.10.2003.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

Z uwagi na wątpliwości, jakie narastają w związku z wykorzystaniem GMO w żywności, producenci w niektórych krajach mają możliwość dobrowolnego oznakowania produktów jako wolnych od GMO. Znakowanie „wolne od GMO” jest stosowane od blisko 10 lat w kilku państwach UE, m.in. w Niemczech, Austrii, Francji, we Włoszech, na Słowenii. W Polsce w dniu 1 stycznia 2020 r. weszła w życie ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o oznakowaniu produktów wytworzonych bez wykorzystania organizmów genetycznie zmodyfikowanych jako wolnych od tych organizmów⁴¹.

Na podstawie przeprowadzonych badań można spróbować podjąć się analizy odniesień upraw GMO do bioróżnorodności. W tym zakresie stanowiska są podzielone. W 2007 r. International Union for Conservation of Nature stwierdziła, że nie ma argumentów za bezpośrednim zmniejszaniem przez GMO bioróżnorodności⁴². Uważa się ponadto, że GMO jest wydajniejsze od konwencjonalnych upraw i jego stosowanie zapobiegło wycince 91 mln ha lasów, gdyż wymaga mniejszych gruntów ornych niż uprawy tradycyjne⁴³.

Wskazuje się, że uprawy zmodyfikowanej kukurydzy MON810 wpływają na zmianę różnorodności biologicznej, zagrażają glebowej faunie, florze i glebowym bakteriom. Badania potwierdziły, że kukurydza Bt zmienia skład zespołów bakteryjnych gleby. Zauważono, że uprawa kukurydzy Bt może zmieniać sąsiednie ekosystemy wodne. Stwierdzono także występowanie toksyny Bt w wodach rzek w pobliżu pól GM kukurydzy.

Istnieje również potencjalne zagrożenie dla dzikich ekosystemów. Pomiędzy 20 a 25% gatunków roślinnych zachodzi sporadyczna wymiana genów, głównie drogą krzyżówek międzygatunkowych. Obserwowany w przyrodzie częsty poziomy transfer genów pozwala zatem wnioskować, że przenikanie nowych transgenów do dzikich roślin i innych organizmów w dzikiej przyrodzie jest kwestią czasu⁴⁴.

Wobec powyższych argumentów należy stwierdzić, że wspieranie dobrowolnego systemu „wolne od GMO” może przyczynić się do wzrostu bioróżnorodności poprzez eliminowanie żywności wykorzystującej GMO.

PODSUMOWANIE

Rolnictwo i obszary wiejskie zajmują dominującą część powierzchni Ziemi i w dużym stopniu sposoby wykorzystania tych zasobów bezpośrednio rzutują na bioróżnorodność. W rolnictwie zapewniają ją: utrzymanie struktury i żyzności gleby, zapylenie upraw, biologiczna kontrola, zapobieganie erozji gleby, obieg składników pokarmowych, kontrola przepływu i dystrybucji wody. Bioróżnorodność jest definiowana w ramach różnych dziedzin naukowych, w tym w przepisach prawa. Utrzymanie bioróżnorodności jest niezbędne do podtrzymania funkcji i procesów ekologicznych, które zapewniają żyzność gleby i produktywność ekosystemów rolniczych, jak również dla prawidłowego funkcjonowania ekosystemów rolniczych, czyni ona bowiem działania rolnika oraz produkcję rolną bardziej zrównoważo-

---

⁴¹ Dz.U. 2019, poz. 1401.

⁴² *Current knowledge of the impacts of genetically modified organisms on biodiversity and human health. An information paper*, http://cmsdata.iucn.org/downloads/ip_gmo_09_2007_1_.pdf [dostęp: 23.11.2010].

⁴³ *Dziesięć statystyk dotyczących GMO*, www.farmer.pl/fakty/swiat/aktualnosci/dziesiec-statystyk-dotyczacych-gmo,44775.html [dostęp: 10.02.2020].

⁴⁴ *Ibidem*.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

nymi i opłacalnymi. Wobec dynamicznie postępujących zmian ważne staje się poszukiwanie narzędzi wspierających zachowanie bioróżnorodności. Aktywnym elementem wsparcia są regulacje prawne, w tym gwarancje stworzone w ramach systemów jakości żywności, rolnictwa ekologicznego czy dobrowolnych systemów znakowania.

W zakresie rolnictwa ekologicznego produkcja żywności wysokiej jakości i jednocześnie ochrona środowiska przyrodniczego mają priorytetowe znaczenie. Produkcja ekologiczna: polega na stosowaniu przyjaznych dla środowiska metod gospodarowania; wykorzystuje naturalne procesy zachodzące w ekosystemach o dużej różnorodności roślin i zwierząt; zapewnia właściwy dobrostan zwierząt, dzięki czemu wspiera utrzymanie dużej różnorodności biologicznej. Ekologiczny sposób gospodarowania, w którym nie stosuje się syntetycznych nawozów mineralnych i chemicznych środków ochrony roślin, ma pozytywny wpływ na różnorodność biologiczną.

Szersze wprowadzenie tego systemu gospodarowania na obszarach rolniczych może zniwelować niekorzystne trendy związane ze spadkiem bioróżnorodności na polach uprawnych na skutek intensyfikacji rolnictwa. Należy jednak wskazać, że obecnie areał upraw ekologicznych jest nadal zbyt mały, aby mógł odegrać istotną rolę w ochronie bioróżnorodności. Dlatego należy podkreślić, że proponowane zmiany legislacyjne mające stymulować wzrost produkcji produktów ekologicznych są wysoce pożądane.

Bioróżnorodność można chronić w ujęciu globalnym, kontynentalnym czy krajowym, przy czym najskuteczniejszym sposobem ochrony jest ochrona bioróżnorodności w ujęciu regionalnym. Realizacji tego zadania sprzyja kontynuowanie tradycyjnych, ekstensywnych gospodarstw oraz przekształcanie gospodarstw intensywnych w bardziej zrównoważone, w tym wspieranie rolników wytwarzających produkty regionalne i tradycyjne. Stworzone ramy prawne, pozwalające korzystać m.in. z uzasadnionych derogacji, są istotnym mechanizmem wsparcia dla tego sektora rolnictwa. Z punktu widzenia ochrony różnorodności gatunkowej oraz zdrowia człowieka powinno się promować stare i lokalne gatunki i odmiany roślin, uprawiane w przeszłości, oraz dawne rasy zwierząt. Wytwarzanie produktów regionalnych i tradycyjnych łączy się w sposób bezpośredni z uprawą odmian lokalnych i tradycyjnych oraz z bazowaniem na metodach niemechanicznych, co w bezpośredni sposób służy wspieraniu bioróżnorodności.

Kontrowersje w zakresie wpływu na bioróżnorodność dostrzec można w zakresie żywności GM. Z jednej strony badania wskazują, że pozostaje ona obojętna czy wręcz charakteryzuje ją pozytywny wpływ na utrzymanie bioróżnorodności, lecz drugiej strony można zaobserwować, że uprawy GMO wpływają na zmianę różnorodności biologicznej, zagrażając m.in. glebowej faunie, florze i glebowym bakteriom. Obecnie zaznacza się dynamiczny trend m.in. wśród państw UE w zakresie odchodzenia od upraw z udziałem GMO, czego wyrazem są planowane na rok 2020 zmiany w przepisach prawa krajowego, wprowadzające dobrowolny system znakowania „wolne od GMO”. Zachowanie pierwotnych odmian i gatunków, które nie podlegają sztucznej rekombinacji, wydaje się naturalną drogą do skutecznego utrzymania bioróżnorodności. Stąd wspieranie producentów chcących przystąpić do dobrowolnego systemu znakowania „wolne od GMO” wydaje się uzasadnione z perspektywy różnorodności biologicznej.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

Biorąc pod uwagę powyższe, należy podkreślić, że uczestnictwo rolników w systemach gwarantowania jakości żywności, produkcji ekologicznej i dobrowolnych systemów może istotnie przyczynić się do zachowania bioróżnorodności.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Barabasz W., Pikulicka A., *Ochrona biosfery i bioróżnorodności*, „Inżynieria Ekologiczna” 2012, nr 30.
- Berbec A., *Bioróżnorodność i usługi ekosystemowe w rolnictwie*, „Wieś Jutra” 2014, nr 2(179).
- Current knowledge of the impacts of genetically modified organisms on biodiversity and human health. An information paper*, http://cmsdata.iucn.org/downloads/ip_gmo_09_2007_1_.pdf [dostęp: 23.11.2010].
- Dévényi P., *The New Proposal on Agricultural Product Quality Schemes – Quality Legislation on Quality Questions?*, „European Food & Feed Law Review” 2011, No. 3.
- Dobieżyński K., *Ewolucja podejścia do jakości żywności oraz podstawowe cechy systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych w Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego” 2013, z. 3.
- Dziesięć statystyk dotyczących GMO*, www.farmer.pl/fakty/swiat/aktualnosci/dziesiec-statystyk-dotyczacych-gmo,44775.html [dostęp: 10.02.2020].
- Feledyn-Szewczyk B., Kazimierzczak R., Rembiałkowska E., Staniak M., *Bioróżnorodność obszarów wiejskich – dobre praktyki rolnicze*, Warszawa 2016.
- Głodowska M., Gałązka A., *Wpływ rolnictwa ekologicznego na środowisko w koncepcji rozwoju zrównoważonego*, „Wieś i Rolnictwo” 2017, nr 2(175).
- Hallam T., *Ewolucja i zagłada*, Warszawa 2006.
- Hodun G., Podyma W., *Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie*, Warszawa 2011.
- Jasiński J., *Wyróżnianie produktów regionalnych na rynku i wynikające z tego korzyści*, [w:] *O produktach tradycyjnych i regionalnych. Możliwości a polskie realia*, red. M. Gąsiorowski, Warszawa 2005.
- King A., Schneider B., *The First Global Revolution (Club of Rome)*, <https://archive.org/details/TheFirstGlobalRevolution/page/n21> [dostęp: 5.11.2019].
- Kuś J., *Systemy gospodarowania w rolnictwie. Rolnictwo integrowane*, Materiały szkoleniowe 42/95, IUNG Puławy.
- Maxwell S.L., Fuller R.A., Brooks T.M., Watson J.E.M., *Biodiversity: The Ravages of Guns, Nets and Bulldozers*, „Nature” 2016, No. 536.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Krajowe systemy jakości żywności*, www.gov.pl/web/rolnictwo/krajowe-systemy-jakosci-zywnosci [dostęp: 8.04.2020].
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Biuro Oznaczeń Geograficznych, *Broszura informacyjna*, Warszawa 2012.
- Poczta W., Sadowski A., Czubak A., Matyka M., Drygas M., Skórnicki H., *Reforma Wspólnej Polityki Rolnej po 2020 roku. Broszura informacyjna – materiały konferencyjne*, 2017, www.krir.pl/files/dopobrania/2017_09_24_CAŁOŚĆ_3.pdf [dostęp: 10.02.2020].
- Rolnicy jako partnerzy w ochronie środowiska*, www.kalendarzrolnikow.pl/7137/rolnicy-jako-partnerzy-w-ochronie-srodowiska [dostęp: 12.02.2020].
- Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2007.
- Sozańska B., *Bioróżnorodność a „Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne”*, Radom 2016.
- Unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.*, https://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/biodiversity_2020/2020%20Biodiversity%20Factsheet_PL.pdf [dostęp: 15.02.2020].
- Żuchowska-Grzywacz M., *Produkt regionalny z mleka i jego przetworów. Wybrane aspekty prawne*, Radom 2015.

AKTY PRAWNE

- Dyrektywa Rady nr 2001/110/WE z dnia 20 grudnia 2001 r. odnosząca się do miodu (Dz.Urz. UE L 10/47, 12.01.2002).
- Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie polityki jakości produktów rolnych, SEC(2009) 670, SEC(2009) 671, Bruksela, 28.05.2009, KOM(2009) 234, wersja ostateczna.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

---

- Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. 2002, nr 184, poz. 1532).
- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on agricultural product quality schemes, Brussels, 10.12.2010, COM/2010/0733 final, COD 2010/0353.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 710/2009 z dnia 5 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 889/2008 ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w odniesieniu do ustanawiania szczegółowych zasad dotyczących ekologicznej produkcji zwierzęcej w sektorze akwakultury i ekologicznej produkcji wodorostów morskich (Dz.Urz. L 204/15, 6.08.2009).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 lipca 2007 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną pochodzenia zwierzęcego (Dz.U. 2007, nr 146, poz. 1024).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 lutego 2009 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną niezwierzęcego pochodzenia (Dz.U. 2009, nr 37, poz. 294).
- Rozporządzenie (WE) nr 1829/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 września 2003 r. w sprawie genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy (Dz.Urz. UE L 268, 18.10.2003).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 110/2008 z dnia 15 stycznia 2008 r. w sprawie definicji, opisu, prezentacji, etykietowania i ochrony oznaczeń geograficznych napojów spirytusowych oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 1576/89 (Dz.Urz. UE L 39/16, 13.02.2008).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.Urz. UE L 343/1, 14.12.2012, s. 1–29).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (UE) nr 1698/2006 (Dz.Urz. UE L 347/487, 20.12.2013).
- Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1601/91 z dnia 10 czerwca 1991 r. ustanawiające ogólne zasady definicji, opisu i prezentacji win aromatyzowanych, aromatyzowanych napojów winopochodnych i aromatyzowanych koktajli winopodobnych (Dz.Urz. UE L 149/1, 14.06.1991).
- Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2081/92 z dnia 14 lipca 1992 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.Urz. UE L 208/1, 24.07.1992).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 247/2006 z dnia 30 stycznia 2006 r. w sprawie szczególnych działań w dziedzinie rolnictwa na rzecz regionów peryferyjnych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 42/1, 14.02.2006).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 510/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.Urz. UE L 93/12, 31.03.2006).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 (Dz.Urz. UE L 189/1, 20.07.2007).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1234/2007 z dnia 22 października 2007 r. ustanawiające wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisy szczegółowe dotyczące niektórych produktów rolnych (Dz.Urz. UE L 299/1, 16.11.2007).
- Uchwała nr 213 Rady Ministrów z dnia 6 listopada 2015 r. w sprawie zatwierdzenia „Programu ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z Planem działań na lata 2015–2020” (M.P. 2015, poz. 1207).
- Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych (Dz.U. 2005, nr 10, poz. 68).
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. 2015, poz. 349).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2019 r. o oznakowaniu produktów wytworzonych bez wykorzystania organizmów genetycznie zmodyfikowanych jako wolnych od tych organizmów (Dz.U. 2019, poz. 1401).